

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ДРУЗЬ Зінаїда Василівна

**НЕСТАНДАРТНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ
ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1997

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Криворізькому державному педагогічному інституті.

Науковий керівник: дійсний член АН ВШ України, доктор педагогічних наук, професор
МАЙБОРОДА Василь Каленикович

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
КРИСЮК Степан Васильович

кандидат педагогічних наук, доцент
КОВАЛЬ Ніна Степанівна

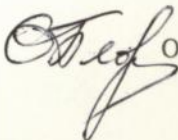
Провідна організація: Український державний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

Захист відбудеться "3" жовтня 1997 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.01.34 у Київському університеті імені Тараса Шевченка (252017, м. Київ, вул. Володимирська, 60).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Київського університету імені Тараса Шевченка.

Автореферат розісланий "3" вересня 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

 О.В. ПЛАХОТНІК

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00751222 (J)

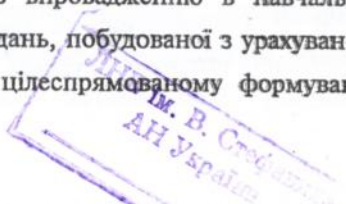
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і ступінь дослідженості теми. Ключова проблема розбудови національної школи України - підвищення ефективності педагогічної і учнівської праці. Треба утверджувати в кожному навчальному закладі атмосферу наполегливої навчальної праці, зацікавленого, творчого, відповідального ставлення до оволодіння знаннями.

Інтерес у навчанні є своєрідним епіцентром активізації навчання, розвитку пізнавальної активності школярів, формування в них позитивного ставлення до процесу й результатів своєї праці. Особливої значущості набуває це положення для початкової школи, в якій закладається фундамент змістової, операційної та мотиваційної сторін навчання.

Проблема розвитку активності та самостійності пізнавальних інтересів завжди цікавила вітчизняних педагогів і психологів, їй присвячували свої праці А.М.Алексюк, В.К.Буряк, С.У.Гончаренко, О.І.Киричук, Б.І.Коротяєв, Г.С.Костюк, С.В.Крисюк, В.І.Лозова, В.К.Майборода, В.Ф.Паламарчук, О.Я.Савченко, О.В.Скрипченко, В.О.Сухомлинський та ін.

Дослідження у галузі педагогіки та методики початкового навчання в останні роки спрямовувалися на максимальну активізацію пізнавальної діяльності дітей у процесі навчання, на розвиток у них самостійності й творчості. Вивчалися засоби формування в учнів пізнавальних потреб, прийоми активізації процесу засвоєння нових знань, розвитку творчої уяви, особливого значення надавалось впровадженню в навчальний процес системи пізнавальних завдань, побудованої з урахуванням прийомів розумової діяльності, цілеспрямованому формуванню

пошукових умінь (М.В.Богданович, М.С.Вашуленко, Н.С.Коваль, О.Я.Савченко, Н.Ф.Скрипченко та ін.).

Особлива увага приділялася проблемі розвитку в учнів пізнавальних інтересів, зокрема таким питанням, як методи дослідження пізнавальних інтересів молодших школярів (О.В.Скрипченко, В.М.Кухар), пізнавальний інтерес як мотив навчальної діяльності (М.І.Алексеева), дослідження ефективності різних способів керування пошуковою самостійною діяльністю молодших учнів (Н.С.Коваль), застосування системи пізнавальних завдань на уроках мови (Н.О.Воскресенська), виховання інтересу до математики (А.Я.Бурлига, Г.Д.Гриневиц, О.С.Дубинчук, Л.О.Карасьова, М.І.Кованцов, Н.В.Огаркова), прийоми формування пізнавального інтересу на уроках мови і математики (Г.Т.Квасовська, Т.М.Комісаренко, М.М.Третяк), зв'язок навчання з життям як засіб розвитку пізнавальних інтересів (Л.К.Мотрич, М.М.Третяк), стимулювання екологічної активності молодших школярів (Г.П.Волошина), розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів засобами народознавчого матеріалу та навчальної гри (З.Е.Файчак) тощо.

Ряд положень з питань розвитку пізнавальних інтересів висвітлено в працях зарубіжних авторів (А.К.Абдулаєв, Л.І.Божович, А.К.Маркова, М.Ф.Морозов, Н.Г.Морозова, Р.А.Хабіб, Т.І.Шамова, Г.І.Щукіна та ін.). У цих дослідженнях розкривається суть і природа інтересу, визначено психолого-педагогічні умови розвитку пізнавальних інтересів, а також їх роль у навчально-виховному процесі. На основі узагальнення передового досвіду і результатів спеціальних досліджень подано методичні рекомендації та практичні поради з формування пізнавальних інтересів на уроках і в позакласній роботі.

Здійснюючи дослідження, автор детально проаналізувала матеріали дисертаційних робіт з визначеної проблеми: “Виникнення і розвиток навчальних інтересів у дітей молодшого шкільного віку” (М.Ф.Морозов, 1951), “Виховання інтересу до навчальної діяльності в учнів молодшого шкільного віку” (О.І.Киричук, 1969), “Психологічні умови виховання пізнавального інтересу учнів до навчального предмета” (В.Ф.Моргун, 1979), “Вплив соціально-педагогічних факторів на відношення молодших школярів до учіння” (Л.О.Скрипченко, 1989), “Формування пізнавальних інтересів учнів до математики в процесі її вивчення в 4-7 класах” (А.В.Кухар, 1984), “Міжпредметні проблемні пізнавальні задачі як засіб формування інтересу до творчої діяльності у школярів” (В.В.Маткін, 1977) та ін.

Навчання - процес стимулювання й управління зовнішньою і внутрішньою активністю учня, в результаті якої у нього формуються певні знання, навички, уміння (К.К.Платонов). Задачний підхід в активізації навчання вважається нині найбільш ефективним і перспективним.

Однак залишаються не дослідженими або недостатньо дослідженими: специфічні засоби стимулювання навчальних інтересів учнів; питання стимулювання інтересів молодших школярів за допомогою нестандартних завдань (типи і систематизація нестандартних завдань, особливості розв’язування нестандартних завдань молодшими школярами, способи керування процесом розв’язування учнями нестандартних завдань, які забезпечували б ефективне стимулювання інтересів дітей); важливим є визначення оптимального поєднання

репродуктивних і творчих завдань, яке найбільш сприятливо впливає на розвиток інтересів молодших школярів.

У досягненні високої результативності опрацювання умінь і навичок визначальну роль відіграє не урізноманітнення методичної організації окремого уроку, а повнота системи вправ, достатня повторюваність їх основних видів протягом усіх уроків, що відводяться на тему.

За допомогою стандартних завдань, взагалі корисних для вироблення умінь і навичок, пов'язаних з вивченням програмового матеріалу, не можна розвивати творчих, дослідницьких здібностей учнів. Тому виникає потреба ввести у навчання нестандартні завдання, які активізують розумову діяльність школярів, формують у них пізнавальний інтерес.

Вивчення досвіду роботи вчителів початкових класів свідчить, що в реальному навчальному процесі нестандартні завдання нерідко використовуються епізодично, безсистемно, з недостатнім урахуванням вікових особливостей і дидактичної ситуації на уроці, без належного стимулювання інтересів дітей. Школярі навчаються розв'язувати нестандартні задачі формально, користуючись методом проб і помилок, відгадуванням. Значна частина вчителів не володіє методикою розв'язування нестандартних задач.

Недостатня розробленість даної проблеми й об'єктивна необхідність підвищення кінцевих якісних показників навчання в національній школі обумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Об'єкт дослідження - процес формування пізнавальних інтересів учнів загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження - педагогічні умови стимулювання інтересів молодших школярів у процесі виконання нестандартних завдань.

Концепція. В основу дослідження покладені положення концепції "задачного підходу до діяльності", суть якої полягає в цілісності формування уявлень про навколишній світ як про "світ задач", а про людську діяльність як про сукупність процесів їх розв'язання. Взаємозв'язок діяльності вчителя й учнів при опрацюванні нестандартних завдань - основа формування в останніх пізнавальних інтересів до навчання. Результативність використання нестандартних завдань значно підвищується за умов їх організації в певну систему.

Мета дослідження полягала в тому, щоб провести теоретичний аналіз і експериментальне дослідження нестандартних завдань як засобу стимулювання пізнавальних інтересів учнів.

Гіпотеза дослідження - передбачається, що педагогічне стимулювання пізнавальних інтересів молодших школярів за допомогою нестандартних завдань може стати ефективнішим, більш результативнішим, підвищиться якість оволодіння учнями знаннями й уміннями, якщо:

- нестандартні завдання організовано в певні системи за основними, наскрізними змістовими лініями початкової освіти (відповідних навчальних предметів), що передбачає послідовне зростання складності й розвивального ефекту з поступовим посиленням самостійності і творчості учнів;

- визначальним у методиці розв'язування нестандартних завдань буде емоційно-смісловий підхід, враховуватимуться вікові та індивідуальні особливості учнів;

- вчителі приділятимуть належну увагу формуванню загальнонавчальних умінь і навичок, створенню в кожній дитини індивідуального досвіду виконання творчих завдань.

Для реалізації мети і перевірки гіпотези дослідження необхідно було розв'язати такі **завдання**:

- вивчити стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці, розкрити зміст понять “нестандартне завдання”, “система нестандартних завдань”, “пізнавальний інтерес”;

- з'ясувати місце пізнавального інтересу у загальній структурі навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку та умови ефективного стимулювання інтересу при розв'язуванні нестандартних завдань;

- розробити системи нестандартних завдань, спрямованих на стимулювання інтересів молодших школярів, та експериментально перевірити методику їх ефективного використання.

Методологічною основою дослідження є філософські концепції діалектики об'єктивного та суб'єктивного, внутрішнього та зовнішнього, концепції психолого-педагогічного забезпечення ідей гуманістичної, розвивальної початкової школи, положення теорії пізнання про активну, творчу та цілеспрямовану діяльність особистості у засвоєнні знань.

Теоретичною основою дослідження були положення психолого-педагогічної науки: з актуальних питань виховання пізнавальних інтересів (Л.І.Божович, О.І.Киричук, Б.І.Коротяєв, М.В.Матюхіна, Н.Г.Морозова, В.О.Сухомлинський, Г.І.Щукіна),

з формування загальнонавчальних і спеціальних умінь та навичок виконання стандартних і нестандартних завдань (Ю.К.Бабанський, Г.О.Балл, М.Беррондо, П.Я.Гальперін, Ю.М.Колягін, І.Я.Лернер, Д.Пойа, О.Я.Савченко, Л.І.Фрідман), з висновків про необхідність активності самого учня в процесі формування його особистих якостей (А.М.Алексюк, В.К.Буряк, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв, В.І.Лозова, Н.О.Менчинська, О.В.Скрипченко, Т.І.Шамова).

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс методів дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми дослідження; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду; цілеспрямовані педагогічні спостереження, тестування, експертна оцінка, анкетування; констатуючий і формуючий педагогічний експеримент; використано досвід роботи дисертанта як учителя початкових класів. Для обробки результатів анкетування і педагогічного експерименту застосовувалися методи математичної статистики.

Дослідження було започатковано автором ще в республіканській проблемній лабораторії “Розвиток пізнавальної активності і самостійності молодших школярів” (науковий керівник О.Я.Савченко, 1980 р.). Системно дослідження проводилося поетапно протягом 1986-1997 рр. у школах м. Кривого Рога і Дніпропетровської області. Слід зазначити, що робота виконувалася в рамках держбюджетної теми “Активізація навчальної діяльності школярів”.

На першому етапі дослідження (1986-1988 рр.) вивчено філософську, психолого-педагогічну та методичну літературу, досвід роботи вчителів шляхом спостережень, бесід, ознайом-

лення з шкільною документацією, проведення анкетування. На цій основі розроблено положення та методику дослідження.

На другому етапі (1988-1992 рр.) було проведено констатуючий експеримент, за результатами якого показано місце пізнавального інтересу в загальній структурі навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку, визначено критерії систематизації нестандартних завдань для навчальних цілей, складена програма формуючого експерименту. Протягом цих років розроблено системи нестандартних завдань за основними, наскрізними змістовими лініями початкової освіти і методичні рекомендації для вчителів щодо стимулювання пізнавальних інтересів молодших школярів.

На заключному етапі (1992-1997 рр.) відповідно до програми формуючого експерименту було здійснено апробацію розроблених нами систем нестандартних завдань для стимулювання пізнавальних інтересів учнів на уроках природознавства, математики, ознайомлення з навколишнім світом; узагальнено результати дослідно-експериментального дослідження.

Наукова новизна роботи полягає в уточненні змісту понять “нестандартне завдання”, “система нестандартних завдань”; встановлено основні тенденції при формуванні в молодших школярів пізнавальних інтересів в залежності від змісту і характеру навчального матеріалу і якості педагогічного керівництва; розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено системи нестандартних завдань за основними, наскрізними змістовими лініями початкової освіти; виявлено умови ефективного стимулювання пізнавальних інтересів дітей за допомогою доцільно дібраної системи нестандартних завдань.

Теоретична цінність проведеного дослідження полягає в тому, що воно збагачує наші знання про динаміку пізнавальних навчальних інтересів молодших школярів, про фактори, що обумовлюють позитивні та негативні особливості цієї динаміки, про можливості активного формування в них цих інтересів за допомогою відповідних систем нестандартних завдань, визначено критерії об'єднання нестандартних завдань у цілеспрямовані оптимальні системи.

Практичне значення дослідження: розроблені і перевірені в ході експерименту системи нестандартних завдань та методичні рекомендації; основні висновки з питань застосування нестандартних завдань можуть бути використані вчителями шкіл першого ступеня для збагачення дидактичних засобів розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів, у системі підвищення кваліфікації учителів, методистами педучилищ і педвузів, авторами навчальних методичних посібників.

Особистий внесок автора складають: комплексне вивчення та уточнення ключових понять "нестандартне завдання", "система нестандартних завдань", наукове обґрунтування критеріїв об'єднання нестандартних завдань у цілеспрямовані оптимальні системи; розробка систем нестандартних завдань і методичних рекомендацій щодо їх використання як засобу стимулювання пізнавальних інтересів учнів молодшого шкільного віку.

Вірогідність та обґрунтованість отриманих результатів дослідження забезпечені різнобічним теоретичним і системним аналізом проблеми, відповідністю застосованих методів завданням дослідження, адекватним апаратом статистичної обробки даних, широким впровадженням методичних матеріалів у школах.

На захист виносяться наступні положення:

1. Висновок про те, що одним із ефективних педагогічних засобів стимулювання пізнавальних інтересів молодших школярів є система нестандартних завдань, сконструйована за наскрізними, стрижневими змістовими лініями навчальної програми, з урахуванням принципу наростання складності і розвивального ефекту, рівня знань, вікових та індивідуальних особливостей дітей.

2. Зміст понять “нестандартні завдання”, “системи нестандартних завдань”.

3. Методичні рекомендації з організації навчального процесу, які позитивно сприяють стимулюванню пізнавальних інтересів учнів при виконанні нестандартних завдань.

4. Умови ефективного стимулювання пізнавальних інтересів дітей за допомогою доцільно дібраної системи нестандартних завдань; відповідність системи творчих вправ індивідуально-типологічним особливостям учня, врахування ступеня сформованості навичок навчальної праці; стан пізнавального інтересу до предмета і відповідної діяльності в загальній структурі інтересів учнів; створення оптимальних психолого-педагогічних передумов у напрямі підвищення питомої ваги власної самостійної пізнавальної активності учнів з урахуванням рівнів колективної (парної, групової) і особистої активності та самостійності, загального морального мікроклімату класу та психологічної сумісності між окремими учнями, між вихователем і вихованцем.

Апробація і впровадження результатів дослідження: у ході дослідно-експериментальної роботи в початкових класах м. Кривого Рога і Дніпропетровської області, які працювали за

методичними рекомендаціями, розробленими дисертантом; останні 5 років автор працює вчителем СШ № 1 (м. Кривий Ріг), проводить уроки з інтегрованого курсу “Людина і світ” за власною експериментальною програмою (1-4 класи); матеріали дослідження доповідались та обговорювались на всеукраїнських науково-практичних конференціях “Формування творчої особистості вчителя для оновлюваної національної школи” (Умань, 1993), “Активізація навчальної діяльності школярів” (Кривий Ріг, 1995), “Формування національної самосвідомості студентів вищих навчальних закладів та учнів загальноосвітніх шкіл” (Київ, 1996), “Проблеми гуманізації навчально-виховного процесу у педагогічній теорії та практиці української школи” (Кривий Ріг, 1996), на міжнародному симпозиумі “Людина: мова, культура, пізнання” (Кривий Ріг, 1997).

Основний зміст дисертації відображено у 50 публікаціях автора, зокрема нами розроблено, апробовано в 1-4 класах і видруковано у журналі “Початкова школа” (1986-1994 рр.) та у видавництві “Освіта” (1990 р.) системи нестандартних завдань з ознайомлення з навколишнім світом, з природознавства та інтегрованого курсу “Людина і світ”. У журналі “Початкова школа” протягом чотирьох років друкувалися серіали матеріалів з добірками цікавих творчих вправ: “Азбука народної мудрості” (№№ 6-12 за 1988 р. та №№ 1-8 за 1989 р.); “Від уроку до уроку” (№№ 9-12 за 1989 р. та №№ 1-8 за 1990 р.); “Сходінки до пізнання навколишнього” (№№ 9-12 за 1990 р. та №№ 1-8 за 1991 р.).

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури. Зміст роботи викладено на 178 сторінках машинописного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання, методологічні й теоретичні основи та методи роботи; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації, її апробація, сформульовано положення, що виносяться на захист.

У першому розділі “Проблема стимулювання інтересів молодших школярів при розв’язуванні нестандартних завдань в теорії та практиці навчання” на основі аналізу психолого-педагогічної літератури уточнено зміст ключових понять “нестандартне завдання”, “система нестандартних завдань”; визначено критерії об’єднання нестандартних завдань у цілеспрямовані оптимальні системи; розглянуто загальну методичну схему пошуку розв’язання нестандартної задачі; проаналізовано нестандартні завдання як педагогічний засіб. У ході констатуючого експерименту з’ясовано місце пізнавального інтересу в загальній структурі навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку, сформульовано педагогічні умови ефективного стимулювання пізнавальних інтересів при розв’язуванні нестандартних завдань.

Дослідження психологів і дидактів показують, що результативність використання нестандартних завдань значно підвищується за умов їх організації в певну систему (Г.С.Костюк, І.Я.Лернер, А.І.Раєв, О.Я.Савченко та ін.).

У теорії та практиці початкової школи вже існує досвід використання нестандартних завдань на різному навчальному матеріалі як засобу розвиваючого навчання учнів (М.В.Богда-

нович, М.С.Вашуленко, Н.О.Воскресенська, Н.С.Коваль, Н.І.Підгорна, О.Я.Савченко, Н.Ф.Скрипченко).

У дисертації розглянуто дві групи нестандартних завдань. Перша група завдань побудована за основними, наскрізними змістовими лініями початкової освіти. Друга група нестандартних завдань побудована за прийомами розумової діяльності (ці типи завдань входили до завдань першої групи): вправи на добір ознак предмета, його визначення, конструювання, логічне комбінування, доповнення, прогнозування, творчі вправи на різнобічний аналіз об'єкта, з яким учні попередньо обізнані, завдання на доведення судження, висловленого вчителем, і власної думки, на визначення та пояснення причиново-наслідкових зв'язків, на аналогію, порівняння, узагальнення, класифікацію, на розвиток в учнів вільного продуціювання думок.

Система нестандартних завдань становить специфічну в'язку творчих вправ, які учні мають навчитися розв'язувати, а з іншого боку, вона виступає як педагогічний засіб стимулювання пізнавальних інтересів школярів.

При виконанні нестандартних завдань для стимулювання пізнавальних інтересів молодших школярів особливу увагу слід приділяти таким педагогічним умовам: опанування учнями основних пізнавальних прийомів; відповідність змісту і труднощів засвоєння навчального матеріалу рівню і пізнавальним можливостям дітей (треба прагнути зробити навчання розв'язувати пошукові завдання не простішим, а зрозумілішим); раціональна організація їхньої пошукової діяльності; збагачення учнів новим знанням після розв'язання нестандартної вправи; творче використання якісної додаткової інформації.

У другому розділі “Дослідно-експериментальна перевірка результативності використання нестандартних завдань для стимулювання пізнавальних інтересів молодших школярів” розглянуті розроблені дисертантом зміст нестандартних завдань різного типу та методику їх використання, зокрема: стимулювання інтересів учнів при виконанні завдань на матеріалі навколишньої дійсності; проблемні ситуації як засіб стимулювання інтересу під час розв’язування нестандартних завдань; завдання з логічним навантаженням як засіб розвитку пізнавальних інтересів; стимулювання інтересів учнів за допомогою комплексних інтегрованих пізнавальних завдань; завдання для інтелектуального самовдосконалення молодших школярів. Викладено методику педагогічного експерименту, аналізуються його результати.

У сфері нашої уваги було 800 учнів 1-4 класів міських і сільських шкіл м. Кривого Рога та Дніпропетровської області.

Про ефективність роботи в експериментальних класах з стимулювання пізнавальних інтересів при системному використанні нестандартних завдань свідчить якісний і кількісний аналіз одержаних результатів. Були вибрані наступні показники:

1. Вплив роботи з нестандартними завданнями на рівень предметних знань молодших учнів.

2. Результати виконання комплексних зрізових контрольних робіт. У проектуванні та аналізі тестових задач треба мати справу з чотирма факторами: 1) час розв’язку тестової задачі; 2) складність задачі; 3) проблемність задачі; 4) трудність задачі.

3. Коефіцієнт ефективності $E = \frac{B_e}{B_k}$, де B_e - середній арифметичний бал за роботу в експериментальних класах; B_k - середнє арифметичне значення бала за цю роботу в контрольних класах.

4. Коефіцієнт впливу на інтерес системи нестандартних завдань як методу навчання.

Порівнюючи якісні показники успішності експериментальних і контрольних класів за чотири роки навчання, слід відзначити, що коефіцієнт засвоєння знань дорівнював відповідно: для 1 класів - 0,77 і 0,58; для 2 класів - 0,74 і 0,64; для 3 класів - 0,83 і 0,70; для 4 класів - 0,82 і 0,71.

Зіставлення результатів контрольних робіт, проведених до початку і після експерименту, показує, що в експериментальних класах успішність підвищилась на 18,3%, а в контрольних - на 6,1%.

Щоб перевірити міцність знань в експериментальних і контрольних класах, ми проводили контрольні роботи через місяць, півроку, рік (в експериментальних класах показники були кращими).

Кращі результати були одержані в експериментальних класах при виконанні серії пізнавальних завдань (таблиця 1). Менш контрастною стала відмінність у відповідях середніх і слабких учнів.

Про сформованість прийомів виконання нестандартних завдань учнями експериментальних класів свідчить те, що учні знають даний прийом і вміють ним користуватися в новій ситуації. Перенесення прийому вважається основним критерієм його сформованості (К.К.Кабанова-Меллер).

Таблиця 1

Результати виконання серії пізнавальних завдань

Типи завдань	Середній бал за розв'язання вправи	
	експ. класи	контр. класи
Задачі на місцевому матеріалі	4,2	3,4
Проблемні задачі	3,8	3,0
Задачі з логічним навантаженням	3,5	2,7
Комбінаторні вправи	3,9	2,8
Завдання для інтелектуального самовдосконалення	4,3	2,6
Задачі з українського фольклору	4,1	3,2

Для більшості учнів експериментальних класів на перший план виступає не відповідь сама по собі, а правильні способи її одержання. В учнів зросло вміння застосовувати відомі методи в нестандартних ситуаціях. Очікування позитивного емоційного переживання процесу опрацювання нестандартних завдань постає своєрідною (незалежно від зовнішньої підтримки) спонукою до самостійної пошукової діяльності.

У пізнавальних інтересах учнів відбулися позитивні кількісні й якісні зміни. Про це свідчать такі дані: підвищили успішність від першого до четвертого класу відповідно 18,3% (6,1%); бажають розв'язувати більш складні задачі, нестандартного типу - 40,8% (11,4%); бажають брати участь у різних конкурсах - 42% (20,7%); зайнялися творчою роботою (складанням задач, пізнавальних вправ тощо) - 18% (4,6%). В дужках подано результати обстеження учнів контрольних класів.

Позитивні результати використання нестандартних завдань давали про себе знати не відразу (таблиця 2). Тільки на кінець

року при систематичній роботі у цьому напрямку ми спостерігали підвищення в учнів інтересу до предмета.

Таблиця 2

Результати експериментального навчання

Етапи опитування	Всього опитано учнів	Серед них проявили:		
		стійкий пізнавальний інтерес	нестійкий пізнавальний інтерес	відсутність пізнавального інтересу
Констатуючий (вересень, 1993)	356	95 (26,7%)	194 (54,5%)	67 (18,8%)
Контрольний (травень, 1997)	356	218 (61,2%)	102 (28,7%)	36 (10,1%)

Про зрослий рівень навчально-пізнавального інтересу учнів можна судити, зокрема, і за характеристиками класоводів на дітей, котрі закінчили 4 клас: “може застосовувати знання в нових умовах”; “переважає інтерес до способів роботи”; “вміє моделювати розв’язання пошукових задач”; “може самостійно ставити пізнавальні завдання”; “здійснює самооцінку й самоконтроль”. Серед четвертокласників експериментальних класів позитивно ставилися до навчання з систематичним використанням на уроках нестандартних завдань 58 відсотків учнів, творчо - 29.

Ці та інші дані контрольної перевірки підтверджують позитивний вплив нестандартних завдань на розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі **узагальнення**:

1. Доведено, що стимулювання пізнавальних інтересів учнів можна значно поліпшити, якщо:

- стрижневою основою, як провідним засобом активізації навчальної діяльності дітей слугує відповідна система нестандартних завдань, що вимагають гнучкості, критичного підходу, раціонального мислення і просто здорового глузду;

- способи керування цим процесом забезпечать повноцінне формування і взаємодію мотиваційного, змістового, організаційно-процесуального і технологічного компонентів учіння.

2. Теоретичні та експериментальні матеріали підтвердили припущення про те, що педагогічне стимулювання пізнавальних інтересів молодших школярів за допомогою нестандартних завдань є більш результативним: а) завдяки організації нестандартних завдань у певну систему за наскрізними змістовими лініями відповідних навчальних предметів; б) коли вчителі приділяли належну увагу формуванню загальнонавчальних умінь і навичок, створенню у кожної дитини індивідуального досвіду виконання творчих вправ; в) коли методика виховання інтересів учнів у процесі навчання розроблялася з позицій системно-структурного підходу.

3. Для стимулювання пізнавального інтересу учнів молодших класів у процесі навчання застосовуються різні типи нестандартних завдань: складання і розв'язування задач на матеріалі докільця; розгляд вправ на розвиток уміння висловлювати здогадки, припущення, доводити справедливість певних тверджень; збагачення навчального матеріалу завданнями комбінаторного типу та задачами з логічним навантаженням; виконання інтегрованих завдань-комплексів; використання цікавинок на уроках (завдання для інтелектуального самовдосконалення, головоломки, задачі-казки, задачі-вірші, ігрові вправи, тематичні загадки, задачі-веселинки тощо).

4. Процес розв'язування будь-якої нестандартної задачі полягає в послідовному застосуванні двох основних операцій:

- зведення (шляхом перетворення або переформулювання) нестандартної задачі до іншої, їй рівносильної, але вже стандартної вправи;
- розбиття нестандартної задачі на кілька стандартних підзадач.

У залежності від характеру нестандартної задачі використовуємо або одну із цих операцій, або обидві. Визначальним у методиці розв'язування нестандартних завдань, спрямованих на стимулювання інтересу, є емоційно-смысловий підхід. Вчитель повинен навчати учнів розв'язуванню нестандартних задач так, щоб це було на дві третини здоровим глуздом, а на одну третину математикою чи природознавством, українською мовою тощо.

5. Розв'язування нестандартних завдань має бути нормою педагогічної практики, бо цей вид навчальної праці найкраще розвиває розумові сили школярів, їхні пізнавальні інтереси.

Дослідна робота дала змогу сформулювати науково-практичні рекомендації, на які бажано зважати при використанні нестандартних завдань як засобу стимулювання пізнавального інтересу.

Подальше дослідження у межах даної проблеми ми вбачаємо у вивченні специфіки конструювання і методики використання системи нестандартних завдань, спрямованих на розвиток інтересів учнів до окремих навчальних предметів, в окремих класах, виявленні резервів стимулювання пізнавальних інтересів учнів при структуруванні задачного матеріалу на міжпредметній, інтегративній основі.

За темою дисертації надруковано 50 наукових праць, зокрема:

1. Пізнавальні завдання з ознайомлення з навколишнім світом у 1-2 класах чотирирічної початкової школи. - К.: Рад. шк., 1990. - 128 с.

2. О психологических предпосылках воспитания познавательных интересов у учащихся младшего школьного возраста. - Кривий Ріг, 1980. - 14 с.

3. Розвивальні завдання для ознайомлення з навколишнім //Початкова школа. - 1987. - № 2. - С. 38-43.

4. Цікаві вправи з природознавства //Початкова школа. - 1986. - № 7. - С. 38-45.

5. Додаткові вправи при вивченні природи рідного краю //Початкова школа. - 1987. - № 10. - С. 44-49.

6. Земля - планета, на якій ми живемо //Початкова школа. - 1989. - № 10. - С. 74-75.

7. Найважливіший мінерал //Початкова школа. - 1989. - № 12. - С. 75-76.

8. Чи знаєте ви себе? //Початкова школа. - 1990. - № 2. - С. 75-78.

9. Ліс не школа, а всіх навчає //Початкова школа. - 1990. - № 4. - С. 76-78.

10. Розкажи нам про себе, поле //Початкова школа. - 1990. - № 5. - С. 78-80.

11. Люди і звичаї //Початкова школа. - 1990. - № 9. - С. 77-78.

12. В очікуванні нового календаря //Початкова школа. - 1991. - № 1. - С. 78-80.

13. Перед картою країни //Початкова школа. - 1991. - № 4. - С. 78-80.

14. У світі рослин //Початкова школа. - 1991. - № 5. - С. 75-78.

15. Знайомі незнайомці //Початкова школа. - 1991. - № 8. - С. 76-78.

16. Завдання для інтелектуального самовдосконалення молодших школярів //Початкова школа. - 1994. - № 3. - С. 18-20.

17. Система нестандартних завдань як засіб формування творчої особистості вчителя: Тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. "Формування творчої особистості вчителя для оновлюваної національної школи". - Умань, 1993. - С. 42-43.

18. Система нестандартних завдань як засіб активізації навчальної діяльності школярів: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. "Активізація навчальної діяльності школярів". - Кривий Ріг, 1995. - С. 119-121.

19. Формування у школярів шанобливого ставлення до природи: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. "Проблеми гуманізації навчально-виховного процесу у педагогічній теорії та практиці української школи". - Кривий Ріг, 1996. - С. 48-50.

20. Система нестандартних завдань як засіб забезпечення міцності і дієвості знань учнів: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. "Формування національної самосвідомості студентів вищих навчальних закладів та учнів загальноосвітніх шкіл". - К.-Кривий Ріг, 1996. - Ч. II. - С. 17-22.

Druz Z.V. Non standard tasks as a means of stimulation of junior pupils' cognitive interests.

The Thesis for Candidate of Sciences Degree (Pedagogy) - 13.00.01 - (Theory and history of pedagogy), Taras Shevchenko University of Kyiv, 1997.

The systems of creative exercises and methods of their use for stimulation of junior pupils' interests have been elaborated on the basis of complex studying and specification of such conceptions as "system of non-standard tasks", "cognitive interest" and definition of conditions of cognitive interest development. Effectiveness of non-standard tasks systems and methodical recommendations has been experimentally checked up.

It has been determined that pedagogical stimulation of junior pupils' cognitive interests gives better results if non-standard tasks are organized in the system according to the main contextual lines of school subjects and methods ensuring forming of every child's individual experience of creative tasks fulfilment.

Друзь З.В. Нестандартные задания как средство стимулирования познавательных интересов младших школьников.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. - Киевский университет имени Тараса Шевченко, Киев, 1997.

На основании комплексного изучения и уточнения понятий "система нестандартных заданий", "познавательный интерес", определения условий развития познавательных интересов разработано системы творческих упражнений и методика их использования для стимулирования интересов детей младшего школьного возраста. Эффективность систем нестандартных заданий и методических рекомендаций проверена экспериментально.

Установлено, что педагогическое стимулирование познавательных интересов младших школьников будет более результативным при организации нестандартных заданий в систему за основными содержательными линиями учебных предметов и методике, обеспечивающей формирование у каждого ребенка индивидуального опыта выполнения творческих заданий.

Ключові слова: нестандартне завдання, система нестандартних завдань, пізнавальний інтерес, стимулювання, молодший шкільний вік.

Автореферат.

Здано до набору 10/07/1997 р. Підписано до друку 14/07/1997 р.
Формат 60x84 1/16. Папір писальний. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 1,39.
Тираж 100 екз. Зам. № 2454

Криворізька міська друкарня,
324200, м. Кривий Ріг, ГСП-3, пр. Металургів, 28.

AB 38.410

AB 38.410